

Rytterfrisen viser sandsynligvis en scene fra Det Gamle Testamente, men påklædning og udrustning viser, hvordan krigere var klædt på Valdemar Sejrs tid. (Ål Kirke).

Kvindefiguren længst til venstre menes at være Maria, scenen Maria Bebudelse. (Staby Kirke).

Kalkmalerier i Vestjylland

Af Pernille Nørbæk

Foto: Bent Bågøe Anthonisen og Niels M. Saxthorp

Gå på opdagelse i de vestjyske kirker og se, hvad vore forfædre har efterladt af spændende historier.

Tiden har dæmpet farverne til diskrete nuancer i vissengrønt, gråt, brunt og rødbrunt. Men før århundredernes sod, snavs, fugt og overkalkninger satte præg på kirkernes kalkmalerier, var farverne klare, lysende og kraftige. Tit med stærke kontraster og et mylder af figurer og ranker, som næsten trådte ud fra væggene. Derfor er de kalkmalerier, vi kan betragte i dag, som et ekko fra en fjern fortid. Men hvis man lytter opmærksomt til ekkoet, kan man måske få et indtryk af, hvordan kirken så ud engang. Da skæret fra hundreder af vokslys faldt over malerierne, som dengang var strålende friske og klare i farverne. Da ædle riddere og skønne fruer overværede Gudstjenesten, som foregik på latin. Og den gregorianske kirkesang genlød mellem de tykke mure...

Der var sandsynligvis kalkmalerier i de fleste danske kirker, og traditionen holdt sig i omkring et halvt årtusinde. Lige fra man begyndte at bygge kirker af sten omkring 1050 til efter reformationen i 1536. For man fortsatte skam med at lave kalkmalerier, selv om Danmark ikke længere var et katolsk land. Men i tiden efter reformationen ebbede kærligheden til kalkmalerierne stille og roligt ud, og malerierne blev efterhånden kalket over. Indtil man igen begyndte at drage de gamle billeder frem bag kalken i sidste århundrede.

Sammenlignet med Østdanmark er der relativt få kalkmalerier i Vestjylland. Til gengæld er de fleste vestjyske kalkmalerier meget tidlige eller meget sene, mens mellemprioriteten er bedst repræsenteret i det øvrige Danmark. Hvorfor Vestjylland domineres af de mindre almindelige tidlige og sene kalkmalerier, er eksperterne ikke enige om.

Middelalderens dagligliv

Kirken var det absolutte midtpunkt i middelaldermenneskets hverdag. På en måde, vi moderne mennesker slet ikke kan forestille os. Bibelens fortællinger var lige så virkelige som ens egne oplevelser, og langt de fleste kalkmalerier bruger da også motiver fra Bibelen eller helgenlegenderne. Og for os er det allermest spændende måske, at datidens malere hentede inspiration fra middelalderens hverdagsliv, så vi får et enestående, detaljeret indtryk af dagliglivet i middelalderen. Skik og brug, redskaber, påklædning, våben, frisurer og skiftende mode-

strømninger - næsten som at være der selv.

Kalkmalerne betjente sig af et rigt symbolsprog, som menigheden kendte lige så godt som sin egen bukselomme. Når der for eksempel er malet et sækkepibe-spillende svin i Vestervig Kirke, (ca. 1525) vidste alle, at svinet var Djævelens dyr, et symbol på utugt, urenhed og liderlighed.

De tidligste kalkmalerier er romanske. Her er billederne fuldt udmalet med stive, fornemme personer, og motiverne repræsenterer de store jordejeres høvdingesamfund. I nogle jyske kirker er der dog fundet kampscener, som har langt

mere bevægelse og fart over feltet. Kendt er ikke mindst rytterfrisene i Ål Kirke, der giver et fantastisk indtryk af, hvordan en dansk krigsmand til hest så ud omkring år 1200-1225.

I unggotikken bliver billederne - inspireret af nordtyske og sachsiske modestrømninger - mere frigjorte. Et godt eksempel er billederne af Sankt Laurentius i Brøndum Kirke. De er malet omkring 1275-1300, formentlig af sachsiske kunstnere, og forestiller Sankt Laurentius, der steges på en rist. Risten er hans "attribut". I middelalderen havde alle helgener en sådan attribut,

Christian d. I.s våbenskjold. Derunder Veronikas svededug med Jesu ansigtstræk. Motivet er fra ca. 1475 og var blandt dem, der forsvandt med reformationen. (Vestervig Kirke).

en genstand, der identificerede den enkelte. De senere gotiske kalkmalerier er som nævnt dårligt repræsenteret i de vestjyske kirker, men efter år 1500 kommer der atter gang i malerkosten. Reformationen fjerner naturligvis helgenmotiverne fra kirkernes rum, men Sankt Hans og Sankt Jakob har alligevel sneget sig med på et maleri i Grinderslev Kirke, selv om det ud fra dragterne, der er meget typiske for tiden, kan dateres til cirka 1570-80. Man har dog taget det hensyn til lutheranerne at male de to helgener uden glorie.

Men hvem malede egentlig kalkmalerierne? Var det lokale håndværkere eller omrejsende specialister?

Sandsynligvis begge dele. Nogle kirker har så mange fælles træk, at det må være samme person eller værksted, der står bag decorationerne. For eksempel var Torummesteren aktiv omkring 1530. Han kan blandt andet kendes på sine små, bastante personer med meget karakteristiske ansigter. Og sin for-kærlighed for en bestemt påklædning: Stribede kofter med brede kraver, flæser på ærmerne og komule-sko. Torummesteren har været i aktion i en række vestjyske kirker: Torum, Grinderslev, Vejby, og Oddense, hvor sidstnævnte dog er ødelagt ved restaurering.

Andre kalkmalerier er signeret af den person, der malede dem. Her står vi næsten ansigt til ansigt med den kunstner, som for hundreder af år siden lod sin pensel forme de malerier, vi betragter. Som i Dybe Kirke, hvor man kan læse følgende inskription fra omkring 1550: "Dette billed blev gjort af Esger Andersen. Bed for ham..."

Sankt Laurentius bliver stegt på risten, mens tre bøddler stikker i ham. En fjerde holder ilden ved lige med en blæsebælg. (Brøndum Kirke).

Fakta:

Følgende kirker er bestemt værd at lægge vejen forbi, hvis man vil kigge på kalkmalerier:

Brøndum • Ejsing • Gammelsogn
Grinderslev • Janderup • Lem
Lønborg • Skive • Staby • Vestervig
Vilslev • Ål • Åsted

Homepage: www.kalkmalerier.dk